

КРИМІНАЛІСТИЧНА ТЕХНІКА ТА МЕТОДИКА

УДК 615:071

Б.Є. Лук'янчиков,
кандидат юридичних наук, доцент,
В.О. Грусевич

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ У ВОДІЇВ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ОЗНАК АЛКОГОЛЬНОГО ЧИ НАРКОТИЧНОГО СП'ЯНІННЯ АБО ЗНАХОДЖЕННЯ ПІД ВПЛИВОМ ЛІКАРСЬКИХ ПРЕПАРАТІВ, ЩО ЗНИЖУЮТЬ УВАГУ ТА ШВИДКІСТЬ РЕАКЦІЇ

Стаття присвячена висвітленню особливостей технічного забезпечення діяльності практичних працівників Національної поліції України щодо виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції. За результатами проведеного дослідження виділено сукупність проблем, з якими може зіштовхнутися поліцейський під час проведення оглядів водіїв щодо встановлення стану сп'яніння. Надано авторські пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення технічного забезпечення працівників поліції задля вдосконалення встановлення фактів сп'яніння водіїв у польових умовах.

Ключові слова: алкогольне сп'яніння, наркотичне сп'яніння, лікарські засоби, ознаки, медичний огляд, спеціальні знання.

Статья посвящена освещению особенностей технического обеспечения деятельности практических работников Национальной полиции Украины относительно выявления у водителей транспортных средств признаков алкогольного, наркотического или другого опьянения или пребывания под воздействием лекарственных препаратов, которые снижают внимание и скорость реакции. По результатам проведенного исследования выделена совокупность проблем, с которыми может столкнуться полицейский во время проведения осмотров водителей относительно установления состояния опьянения. Предоставлены авторские предложения и рекомендации относительно усовершенствования технического обеспечения работников полиции ради усовершенствования установления фактов опьянения водителей в полевых условиях.

Ключевые слова: алкогольное опьянение, наркотическое опьянение, лекарственные средства, признаки, медицинский обзор, специальные знания.

Paper is devoted to highlighting the features of technical support activities of the employees of the National Police of Ukraine concerning the identification of the drivers of vehicles the signs of alcoholic, narcotic or other intoxication or being under the influence of drugs that reduce the attention and speed of reaction. According to the results of the study

several issues the policeman can confront during the examination of drivers on the establishment of intoxication is highlighted. Author's proposals and recommendations regarding the improvement of technical support for the improvement of police officers to establish the facts of drunk drivers in the field conditions are given.

Keywords: *alcohol intoxication, drug intoxication, drugs, symptoms, medical review, special knowledge.*

З кожним роком кількість автомобілів в Україні невинно зростає, що, у свою чергу, призводить до зростання кількості дорожньо-транспортних пригод. Водночас слід зазначити, що значний відсоток скоєних ДТП прямо пов'язаний з керуванням транспортними засобами у стані сп'яніння. Так, статистичні дані Генеральної прокуратури України свідчать, що загальна кількість кримінальних правопорушень, зареєстрованих у 2013, 2014 та 2015 роках, склала відповідно в кожному році – 563560, 529139, 565182, а злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту відповідно – 19722, 24700, 24035, з яких у стані алкогольного сп'яніння – 1559, 1539, 1167 [1].

Статистичні дані Державтоінспекції за останні роки також свідчать про постійне збільшення правопорушень на транспорті, що скоєні у стані сп'яніння, навіть попри зменшення загальної кількості дорожньо-транспортних пригод. Так, у 2009 році зареєстрована кількість дорожньо-транспортних пригод склала 229885, з них кількість зареєстрованих випадків керування в нетверезому стані склала 1631, у 2010 р. відповідно – 204242 та 1263, у 2011 р. – 186225 та 1831, у 2012 р. – 196410 та 2023, у 2013 р. – 191010 та 2188, у 2014 р. – 153217 та 2344, у 2015 р. – 134193 та 2358 [2].

Водночас слід констатувати про те, що сьогодні багато випадків керування транспортними засобами в стані сп'яніння залишаються невиявленими або незареєстрованими через недосконале юридичне забезпечення процесу встановлення станів сп'яніння водіїв транспортних засобів, а також через недосконалість або невідповідність вимогам відповідного технічного забезпечення, яке уможливорює виявлення ознак сп'яніння у водіїв транспортних засобів відповідними уповноваженими посадовими особами в польових умовах. Крім того, попри нагальність для практичної діяльності патрульних поліцейських, комплексного та якісного вирішення проблемних питань технічного та юридичного забезпечення процесу виявлення та встановлення ознак сп'яніння у водіїв транспортних засобів, слід зазначити, що в юридичних та технічних джерелах відсутні відповідні праці вітчизняних вчених з порушеної проблематики, що актуалізує обрану тему наукової статті.

Враховуючи зазначене вище, спробуємо дослідити проблематику технічного забезпечення виявлення ознак сп'яніння у водіїв транспортних засобів поліцейськими, а також висвітлити авторські висновки та пропозиції з проблемних питань.

Розпочинаючи наше дослідження, зазначимо, що правове підґрунтя виявлення ознак сп'яніння у водіїв транспортних засобів, а також застосування спеціальних технічних засобів для встановлення факту сп'яніння, регламентується Інструкцією про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції (далі – Інструкція).

Першочергово звернемо увагу на те, що згадана вище Інструкція визначає одиниці виміру, а також відповідно їх кількісну пропорцію, внаслідок перевищення якої на законодавчому рівні заборонено керувати транспортним засобом. Зокрема, відповідно до пункту 7 розділу 2 Інструкції зазначено, що встановлення стану алкогольного сп'яніння здійснюється на підставі огляду, який проводиться згідно з вимогами цієї Інструкції поліцейським з використанням спеціальних технічних засобів, показники яких після проведення тесту мають цифровий показник більше 0,2 проміле алкоголю в крові [3, п. 7]. Тобто слід акцентувати увагу на тому, що в Україні допустимий рівень алкогольного сп'яніння водіїв транспортних засобів не повинен перевищувати 0,2 проміле алкоголю в крові.

Водночас у практиці провідних країн світу існують декілька різних одиниць виміру рівня алкоголю в крові, але всі вони визначаються як маса спирту на одиницю об'єму крові, або як маса алкоголю на масу крові. Наприклад, у США вміст алкоголю у крові оцінюється у відсотках. 1% – це 1 грам спирту на 100 мл крові. Така ж одиниця вимірів застосовується і в Австралії та Канаді [4].

Ще одна одиниця виміру алкоголю в крові людини – проміле (‰), застосовується в Україні, а також в Австрії, Франції, Латвії, Нідерландах, Польщі, Румунії, Іспанії, Туреччині та деяких інших країнах. Слід пам'ятати, що 1‰ – це 1 грам спирту на 1 літр крові.

У Великій Британії особлива одиниця вимірювання алкогольного сп'яніння – basic point (найбільш близький переклад – базова одиниця). Це 10 мг спирту на 100 мл крові. Позначається як 1).. Неважко помітити, що $11 = 0,01\% = 0,1\%$ [5].

Огляду на стан сп'яніння підлягають водії транспортних засобів, щодо яких у поліцейського уповноваженого підрозділу Національної поліції України (далі – поліцейський) є підстави вважати, що вони перебувають у стані сп'яніння згідно з ознаками такого стану.

Для правильного та єдиного розуміння ознак згаданих вище різновидів сп'яніння в положеннях Інструкції розкрито зміст цих ознак.

До безпосередніх ознак алкогольного сп'яніння, наявність яких дає підстави поліцейському запідозрити водія у вживанні алкоголю, належать:

- запах алкоголю з порожнини рота;
- порушення координації рухів;
- порушення мови;
- виражене тремтіння пальців рук;
- різка зміна забарвлення шкірного покриву обличчя;
- поведінка, що не відповідає обстановці.

Характерними ознаками наркотичного чи іншого сп'яніння, або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, які відображені в положеннях Інструкції є:

- наявність однієї чи декількох ознак стану алкогольного сп'яніння (крім запаху алкоголю з порожнини рота);
- звужені чи дуже розширені зіниці, які не реагують на світло;
- сповільненість або навпаки підвищена жвавість чи рухливість ходи, мови;
- почервоніння обличчя або неприродна блідість [3].

Водночас на основі проведеного аналізу спеціальної наукової літератури слід виділити ще й такі ознаки алкогольного сп'яніння, а саме: уривчаста, незв'язна

мова; тремор кінцівок; різка зміна кольору шкіри; різка зміна поведінки особи, від агресивної до пригніченої.

До додаткових ознак наркотичного сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, належать такі: постійна посмішка, нестримний сміх, м'язи тіла розслаблені, повіки прикриті, рот трохи відкритий, голова звисає на бік, мала рухомість; різка зміна настрою, від повного умиротворіння до агресивності; змінюється активність рухів, від стану спокою до різких хаотичних рухів; координація рухів порушена; змінюється мова, може бути голосною, уривчастою, швидкою і незрозумілою або уповільненою; обличчя бліде з жовтуватим відтінком, набрякле; очі блищать або очні яблука червоного кольору (налиті кров'ю); сухість шкіри та слизової оболонки, губи сухі, але інколи зустрічаються випадки підвищеного слиновиділення [8].

Тож зважаючи на викладене вище, вважаємо за доцільне запропонувати розширити перелік ознак алкогольного та наркотичного сп'яніння, які відображені в Інструкції. На нашу думку, це дозволить практичним працівникам поліції більш точно визначити можливий різновид стану сп'яніння водіїв і, як наслідок, здійснити відповідні дії.

Серед проблем, з якими може зіштовхнутися поліцейський під час виконання своїх посадових обов'язків на розглянутому нами етапі, слід виділити такі.

По-перше, виходячи із розуміння назви Інструкції, а також враховуючи наведені в її змісті ознаки сп'яніння, слід вести мову про те, що зазначений нормативно-правовий акт визначає підстави та порядок виявлення у водіїв транспортних засобів забороненого стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції. Однак зі змісту Інструкції не зрозуміло, що саме мається на увазі під терміном "інше сп'яніння" та що слід розуміти під препаратами, які знижують увагу.

По-друге, закріплені в Інструкції ознаки алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, не дозволяють диференціювати конкретний можливий стан сп'яніння особи-водія транспортного засобу, а значить обрати правильну модель дій, у тому числі із застосуванням технічних засобів.

По-третє, цілком не зрозуміло, в яких одиницях вимірюється стан наркотичного сп'яніння, іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, та як встановити конкретний гранично допустимий рівень вживання наркотичних засобів або лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції [6; 7].

Продовжуючи наше дослідження, слід згадати, що огляд водія транспортного засобу на стан сп'яніння може бути проведено як патрульним поліцейським безпосередньо на місці зупинки транспортного засобу з використанням спеціальних технічних засобів, дозволених до застосування МОЗ та Держспоживстандартом, так і лікарем закладу охорони здоров'я.

У випадку, коли водій транспортного засобу відмовляється від проходження огляду на стан сп'яніння безпосередньо на місці зупинки або не погоджується з результатами проведеного патрульним поліцейським огляду, такий огляд проводиться в найближчому закладі охорони здоров'я, якому надано право на його проведення згідно зі ст. 266 Кодексу України про адміністративні правопорушення [8, ст. 266].

У випадках, коли у ДТП заподіяно тілесні ушкодження або смерть, проведення огляду на стан сп'яніння всіх учасників цієї події є обов'язковим і проводиться лише в закладі охорони здоров'я.

З метою встановлення сукупності спеціальних технічних засобів, дозволених до застосування Міністерством охорони здоров'я та Держспоживстандартом, під час практичної реалізації своїх повноважень поліцейськими, було направлено інформаційні запити до відповідних компетентних органів [3].

За інформацією Державного підприємства "Всеукраїнський державний науково-виробничий центр стандартизації, метрології сертифікації та захисту прав споживачів" (ДП "Укрметртестстандарт") станом на 31.12.2015 року до реєстру приладів контролю вмісту парів алкоголю віднесено прилади, наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

№	Назва засобу вимірювальної техніки	Умовне позначення	№ за Державним реєстром	Виробник	Міжпові-рочний інтервал, років
1.	Аналізатори парів етанолу у повітрі, що видихається	"АЛКОТЕКТОР" у виконаннях "Юпітер", "Юпітер-К", "Юпітер-П"	50041-12	ТОВ "АЛКОТЕКТОР", Російська Федерація	1
2.	Прилад для вимірювання концентрації парів алкоголю у повітрі, що видихається	Алкотест-203	РБ 03 09 0660 11	ТОВ "ФЛАРС", Республіка Білорусь	0,5
3.	Прилади спеціалізовані визначення концентрацій парів етанолу в повітрі, що видихається	"Алkont 01с", "Алkont 01см", "Алkont 01 су", "Алkont 01са"	РБ 03 25 0559 11	ТОВ "Брестское техническое агенство", Республіка Білорусь	0,5
4.	Газоаналізатори	Alcotest 3000, Alcotest 5510, Alcotest 6510, Alcotest 6810, Alcotest 6820, Interlock XT	У788-14	Фірма Drager Safety AG & Co. KGaA, Німеччина	1
5.	Газоаналізатори	AlcoQuant 6020, AlcoQuant 6020 plus	У2823-13	Фірма EnviteC-Wismar GmbH, Німеччина	1
6.	Аналізатори вмісту парів алкоголю	"Алkont"	У3060-10	ТОВ "НВП "Академія медтехнологій", м.Сміла Черкаської обл.	0,5
7.	Газоаналізатори	АлкоФор 105, 107, 203, 205, 207, 305, 307, 405, 501, 505, S20, S30, S40	У3577-14	Фірма Skyfine Inc. Limited, КНР	1
8.	Сигналізатор	АлкоФор S50	У3578-14	Фірма Skyfine Inc. Limited, КНР	1
9.	Перетворювач вимірювальний	АлкоФор 111	У3579-14	Фірма Skyfine Inc. Limited, КНР	1

За даними Держлікслужби України, державна реєстрація медичних виробів проводилася відповідно до Порядку державної реєстрації медичної техніки та виробів медичного призначення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 09.11.2004 № 1497, яка 01.07.2015 втратила чинність. Саме тому інформація щодо реєстрації медичних виробів надана станом на 30.06.2015.

Таблиця 2

Медичні вироби, внесені до Державного реєстру медичної техніки та виробів медичного призначення і дозволені для застосування на території України

Номер свідоцтва	Дата свідоцтва	Назва медичного виробу	Виробник, країна
9085/2009	27.06.2014	Аналізатори вмісту парів алкоголю "Алконт" ТУ У 33.2-35057087-001:2009	ТОВ "НАУКОВО- ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО "АКАДЕМІЯ МЕДТЕХНОЛОГІЙ", Україна
6785/2007	13.07.2012	Смужка індикаторна для якісного та напівкількісного виявлення алкоголю в слині (АЛКОТЕСТ – ФакторМ)	ТОВ "ФАКТОР-МЕД", Російська Федерація
14455/2014	29.12.2014	Газоаналізатори Drager Alcotest	Drager Safety AG & Co. KGaA, Germany
14808/2015	12.06.2015	Тести для виявлення наркотичних речовин у сечі SNIPER®	Alfa Scientific Designs, Inc., USA
13937/2014	29.05.2014	Швидкі тести імунохроматографічні на виявлення наркотичних речовин «New Vision Diagnostics «Профітест»	InTec PRODUCTS. INC (Xiamen), China
14045/2014	27.06.2014	Набори тестів та касет для експрес-діагностики імунохроматографічним методом	Biomerica, Inc., USA
11922/2012	11.10.2012	Тести для виявлення наркотичних речовин у сечі SNIPER®	Alfa Scientific Designs, Inc., USA
11682/2012	13.07.2012	Тести для виявлення наркотичних речовин	Alfa Scientific Designs, Inc., USA
11517/2012	08.06.2012	Швидкі тести для виявлення наркотиків у сечі Dima DOA™	Dima Gesellschaft fur Diagnostika mbH, Germany
11317/2012	13.03.2012	Тести імунохроматографічні для виявлення наркотичних сполук та їх метаболітів у сечі людини	ТОВ "ФАКТОР-МЕД", Російська Федерація
10897/2011	11.10.2011	Аналізатор наркотичних засобів і психотропних речовин у рідині порожнини рота Drager DrugTest® 5000	Drager Safety AG & Co. KGaA, Germany

Номер свідоцтва	Дата свідоцтва	Назва медичного виробу	Виробник, країна
10898/2011	11.10.2011	Тест-комплект до аналізатора наркотичних засобів і психотропних речовин в рідині порожнини рота Drager DrugTest® 5000	Drager Safety AG & Co. KGaA, Germany
10271/2011	11.03.2011	Експрес-тести діагностичні для діагностики наркотичних речовин	Ameritek USA, Inc., USA
4162/2005	20.07.2010	Тести для виявлення наркотичних речовин	Alfa Scientific Designs, Inc., USA
12298/2012	29.12.2012	Експрес-тести для визначення наркотиків	DIALAB GmbH, Austria

Водночас з 01.07.2015 обов'язковими стали вимоги Технічного регламенту щодо медичних виробів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02.10.2013 № 753, Технічного регламенту щодо медичних виробів для діагностики *in vitro*, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02.10.2013 № 754 та Технічного регламенту щодо активних медичних виробів, які імплантують, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02.10.2013 № 755 [9].

Детальне вивчення сучасних технічних засобів, які станом на сьогодні дозволені до застосування Міністерством охорони здоров'я та Держспоживстандартом, дозволяє зробити висновок про те, що їх використання може забезпечити попереднє встановлення виключно станів алкогольного або наркотичного сп'яніння в позалабораторних умовах, тоді як технічне забезпечення встановлення стану "іншого сп'яніння" водія, а також фактів його можливого перебування під дією лікарських препаратів, що знижують швидкість уваги залишається прерогативою спеціалістів закладів охорони здоров'я.

Водночас сьогодні попереднє діагностування стану наркотичного сп'яніння поліцейськими з використанням спеціальних технічних засобів після виявлення ознак наркотичного сп'яніння, що визначені Інструкцією, не проводиться, а відповідна особа направляється поліцейським до закладу охорони здоров'я для проведення лабораторного діагностування стану наркотичного сп'яніння. На нашу думку, такий підхід до здійснення попередньої ідентифікації стану наркотичного сп'яніння на місці пригоди не відповідає сучасним реаліям. Тому після виявлення ознак наркотичного сп'яніння, а також на виконання вимог Інструкції працівник поліції додатково має бути оснащений засобами виявлення стану наркотичного сп'яніння – сучасними експрес-тестами, робота яких заснована на імунохроматографічному методі виявлення наркотичних речовин у слині людини.

Використання зазначених засобів дозволить технічно забезпечити виконання юридичного обов'язку співробітника поліції щодо виявлення стану наркотичного сп'яніння та здійснити чітке розмежування стану алкогольного та наркотичного сп'яніння безпосередньо на місці виявлення ознак цих станів.

Окремо слід згадати про економію коштів, пов'язану з використанням зазначених експрес-тестів, адже витрати, пов'язані з доставкою до закладу охорони здоров'я задля проведення огляду, та витрати на проведення хроматографічних

досліджень значно перевищують ті, які необхідні на закупку експрес-тестів та проведення відповідних експрес-досліджень на місці пригоди.

Паралельно необхідно проводити роботи щодо вдосконалення юридичного забезпечення процесу виявлення у водіїв ознак сп'яніння, а саме Інструкції про виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, у частині, яка регламентує встановлення стану "іншого сп'яніння", перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції уповноваженою посадовою особою Національної поліції України і оформлення його результатів.

Враховуючи зазначені вище результати проведеного дослідження, а також рекомендації "Українського медичного центру безпеки дорожнього руху" [10] щодо застосування імунохроматографічних тестів для попередньої діагностики факту вживання наркотичних речовин у водіїв, ми рекомендуємо впровадження згаданих технічних засобів у повсякденну службову діяльність працівників поліції. Паралельно необхідно проводити роботу з розробки вітчизняних приладів кількісного визначення наркотичних речовин в організмі людини. Метою таких розробок є зменшення витрат на оснащення правоохоронних органів сучасними технічними засобами для виявлення та попередження фактів вживання наркотиків, а також зменшення правопорушень, здійснених у стані наркотичного сп'яніння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Генеральна прокуратура України. Статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=104403&libid=.
2. Управління безпеки дорожнього руху. Статистика аварійності в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sai.gov.ua/ua/ua/static/21.htm>.
3. Про затвердження Інструкції про виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції: Наказ МВС України, МОЗ України від 09.11.2015 № 1452/735 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1413-15>.
4. Допустимое содержание алкоголя для водителей в разных странах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ria.ru/spravka/20130725/951994201.html#ixzz3zZxihkCk>.
5. Допустимая норма алкоголя в крови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://calculat.ru/dopustimyj-alkogol-v-krovi>.
6. Музыка А.А. Использование специальных знаний в области наркологии в процессе расследования уголовных дел / А.А. Музыка // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1985. – Вып. 30. – С. 100.
7. Степин В.С. Возможности криминалистического распознавания наркоманов по признакам внешности, измененным под влиянием наркотических средств / В.С. Степин // Проблемы борьбы с организованной преступностью. – М., 1990. – С. 103–110.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
9. Про затвердження Технічного регламенту щодо медичних виробів: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2013 р. № 753 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/753-2013-%D0%BF>.
10. Медичне забезпечення безпеки дорожнього руху. Організація та порядок проведення медичних оглядів водіїв (кандидатів у водіїв) транспортних засобів / Всеукраїнська громадська асоціація "Український медичний центр безпеки дорожнього руху". – К., 2008.

Отримано 16.03.2016.